مختصر

اصول فارسی

اثر

فیضی

فیضی

معلم فارسی در مکتب سلطانی

معارف نظارت جلیله‌سی طرفندن مکاتب رشدیه
پروغرامنه داخل اولمشدر

برنجی سنه شاکردانه مخصوصدر

ایکنجی طبعیدر

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

استانبول

(آ. آصادوریان) شرکت مرتبیه مطبعه‌سی — باب عالی جاده‌سنده نومرو ۴۳

۱۳۰۷

مقدمه

ینه بو نام ایله مقدما طبع ونشرینه موفق اولدیغم اثر ناچیز، موجب شکران عظیم اوله‌جق درجه‌ده، رغبات عامه‌یه مظهر اولدی. انجق اثر مذکور هم صرف هم نحو قسمنی حائز بولندیغی جهتله ضبط و احاطه‌سی مبتدیلرجه بادئ مشکلات اولدیغی لدی التجربه اکلاشلدیغندن بو دفعه آنی ایکنجی سنه طلبه‌سنه ترك وتخصیص ایله برنجی سنه ایچون دخی - یالکز صرف قسمنی محتوی اولمق اوزره - شو ترتیب وجیزك تسویدینه اجتسار قلندی.

اولکی نسخه‌نك مظهر اولدیغی تقدیراته بونك دخی اشتراك ایده‌جکنی مأمول ایدرم.

فیضی

مصدر

خواندن نوشتن کردن

اوقومق یازمق ایتمك = یاپمق

{ ماضی }

خواندم خواندی خواند خواندیم خواندید خواندند

اوقودم اوقودك اوقودی اوقودق اوقودیکز اوقودیلر

{ ضمائر شخصیه }

من تو او ما شما ایشان

بن سن او بز سز انلر

{ لغت }

درست غلط خوب بد بسیار اندك است

طوغری یاكلش كوزل = ایو فنا چوق آز در

{ ترکیب }

من درست خواندم. او غلط خواند. تو خوب خواندی. ایشان بد خواندند. شما اندك خواندید. ما بسیار خوب خواندیم. درس تو اندکست. درس ما بسیار است.

{ ماضیء نوشتن }

نوشتم نوشتی نوشت نوشتیم نوشتید نوشتند

یازدم یازدك یازدی یازدق یازدیکز یازدیلر

{ لغت }

چه؟ که؟ چیزی آری اینرا کاغذ نیست

نه کیم بر شی اوت بونی مکتوب=کاغذ دکلدر

{ ترکیب }

چه نوشتی ؟ درس نوشتم . شما چه نوشتید ؟ ما کاغذ نوشتیم . اینرا که نوشت ؟ ما نوشتیم . ایشان چیزی نوشتند ؟ آری نوشتند. کتاب شما خوب نیست. کاغذ مابد است . غلط کتاب ایشان بسیار است .

{ مفعول ادواتی }

را	یی	خامه‌را	قلمی
از	دن	از خامه	قلمدن
در	ده	در خامه	قلمده
ب	ه = کا	بخامه	قلمه

{ لغت }

با کدام این آن کجا برای یا دبستان

ایله هانکی بو او نرده ایچون یوخسه مکتب

{ مثال }

سینه‌ام سینه‌ات سینه‌اش سینهٔمان سینهٔتان سینهٔشان

کوکسم کوکسك کوکسی کوکسمز کوکسکز کوکسلری .

{ ماضیٔ نقلی }

خوانده‌ام خواندهٔ خوانده خوانده‌ایم خوانده‌اید خوانده‌اند

اوقومشم اوقومشسك اوقومش اوقومشز اوقومشسکز اوقومشلر

{ لغت }

هم شاکرد هرکه ببینم خود چه‌طور؟ تر ولی

دخی طلبه کیمکه باقه‌یم کندی نصل؟ دها فقط

{ ترکیب }

برادرت فارسی خوانده است؟ او، نخوانده، من خوانده‌ام. کدام کتابرا خواندهٔ؟ کلستانرا. بوستان هم خوانده اید؟ ما نخوانده ایم ایشان خوانده اند. اینرا شما نوشته اید؟ نه، من ننوشته‌ام. چه‌طوراست؟ هرکه نوشته بدنوشته. ببینم توچه نوشتهٔ؟ درس خودرا نوشته ام ولی بد نوشته ام. نه، ازمن خوبترنوشتهٔ.

{ فعل ناقص }

بودم بودی بود بودیم بودید بودند

ایدم ایدك ایدی ایدك ایدیکز ایدیلر

{ حکایهٔ حال ماضی }

میکردم میکردی میکرد میکردیم میکردید میکردند

ایدیوردم ایدیوردك ایدیوردی ایدیوردق ایدیوردکز ایدیورلردی

{ لغت }

انجا دیکر بچها دوست یکی نام دیشب نکاه‌کن

اورا بشقه چوجقلر احباب بری اسم دون کیجه باق

{ ترکیب }

کجا بودی؟ بمن نکاهکن. درخانه بودم. چه میکردی؟ کاغذهای پدر مرا می نوشتم. او خودش چه میکرد؟ ایشان هم، چیز دیکرمی نوشتند. بچها در انجا چه‌می خواندند؟ چیزی نه‌می خواندند. شما چه میکردید؟ ما، درسهای دیر وزیرا ازبر میکردیم. دیشب از دوستان شما یکی درخانهٔ مابود. که بود؟ ونامش چه بود؟ نامش میرزا محمد بود.

{ مستقبل }

مفرد	خواهم	رفت	کیده‌جکم
	خواهی		کیده‌جکسك
	خواهد		کیده‌جك
جمع	خواهیم		کیده‌جکز
	خواهید		کیده‌جکسکز
	خواهند		کیده‌جکلر

{ منفی }

نخواهم رفت	نخواهی رفت	نخواهد رفت الخ
کیتمیه جکم	کیتمیه جکسك	کیتمیه جکدر

{ لغت }

فردا	بزرك	کوچك	پدر	مادر	کشت	سوی	صحرا
یارین	بیوك	کچوك	بابا	آنا	کزوب طولاشمه	طرف	قیر

{ ترکیب }

فردا بکجا خواهی رفت؟ بجایی نخواهم رفت. شماچه طور؟ مابخانهٔ یکی از دوستان خواهیم رفت. برادر بزرکت هم خواهد رفت؟ نه، برادر کوچکم خواهد رفت. پدرو مادرتان هم خواهند رفت؟ ایشان نخواهند رفت. شما بکجا خواهید رفت؟ مابکشت خواهیم رفت. بکدام سوی؟ بسوی صحرا. درسهایترا چه خواهی کرد؟ من انهارا دیشب نوشتم.

{ امر حاضر }

مصدرك آخرنده‌كی (تن — دن) حذف اولندقدن صکره صوك حرف (ف) ایسه (ب) یه (س) ایسه (ه) یه (خ) ایسه (ز) یه (ش) ایسه (ر) یه قلب اولنه‌رق امر حاضر صیغه‌سی وجوده کلور. مثال:

یافتن	بولمق	یاب	بول

خواستن	استه‌مك	خواه	استه
آموختن	اوکرنمك	آموز	اوکرن
کذاشتن	قومق = براقمق	کذار	قو = براق

(دن) حذف اولندقدنصکره دخی ماقبلی (ی) ایسه حذف اولنور (و) ایسه کیدوب یرینه (ای) کلور (الف) اولورسه یالکز حذفیله اکتفا قلنور (ر) یاخود (ن) اولورسه ابقا اولنور.

پرسیدن	صورمق	پرس	صور
فرمودن	بیورمق	فرمای	بیور
ایستادن	طورمق	ایست	طور
آوردن	کتیرمك	آور = بیار	کتیر
ستاندن	آلمق	ستان	آل

بونلره اویمیانلره (شاذ) دینور.

مصادر شاذهٔ مشهوره

آفریدن	یراتمق	آفرین	یرات
آمدن	کلمك	آی	کل
کفتن	سویلمك = دیمك	کوی	سویله = دی
بافتن	طوقومق = اویدرمق	باف	طوقو
پذیرفتن	قبول ایتمك	پذیر	قبول ایت
رفتن	کیتمك	رو	کیت
کرفتن	طوتمق = آلمق	کیر	طوت = آل

آراستن	تزیین ایتمك	آرای	تزیین ایت
شایستن	لایق اولمق	شای	....
بایستن	لازم اولمق	بای	....
پیوستن	متصل اولمق	پیوند	متصل اول
توانستن	قادر اولمق	توان	قادر اول

(ب) سز امر حاضرك استعمالی اصلا جائز دکلدر. مثلا (آی) دینه‌جك یرده (بیا) دیملیدر.

{لغت}

حرف	کار	راست	دروغ	قلمدان	جای	کو؟	زود
سوز	ایش	طوغری	یالان	دویت	یر	هانی	چابوق

{ترکیب}

میرزاحسن! راست بکو. قلمدان اورا بجایش بکذار. حرف مرا بپذیر، خودرا باهنر بیارای. برو در جای خود بایست. قلمتراش مرا ازاو بخواه، خامه اترا بکیر. کو درس تو؟ بیار وبخوان. بکوببنیم، امروز چه کارکردی؟ فردا کتاب مرا از خانه بیاور. برو زودبیا. این کتابرا نخواستم کتاب دیکر بیاور. کدام یك از اینها خوبتراست؟ هیچ یك خوب نیست. شما زود تر آمدید یامن؟ من ازشما زود تر آمدم.

شاذ مصدرلر

برخاستن = خاستن	قالقمق	برخیز	قالق
بستن	باغلامق	بند	باغلا
جُستن	آرامق = بولمق	جوی	آرا = بول
رُستن	بیتمك	روی	....
زیستن	یشامق	زی	یشا
شستن	ییقامق	شوی	ییقا
شکستن	قیرمق	شکن	قیر
کریستن	اغلامق	کری	اغلا
نکریستن	باقمق	نکر	باق
شناختن	طانیمق	شناس	طانی
آهیختن	سلاح چکمك	آهنج	چك
کسیختن	قوپارمق	کسل	قوپار
کشادن	اچمق	کشا	آچ
نشستن	اوطورمق	نشین	اوطور
نوشتن	یازمق	نویس	یاز
کُشتن	اولدرمك	کش	اولدر
بودن	اولمق	بو = باش	اول
دیدن	کورمك	بین	کور
شنیدن	ایشتمك	شنو	ایشت

گزیدن	سچمك	گزین	سچ
کردن	ایلمك	کن	ایله = ایشله
سپردن	اصمارلامق	سپار	اصمارلا
سرشتن	یوغورمق	سرش	یوغور
مردن	اولمك	میر	اول
دادن	ویرمك	ده	ویر
زادن	طوغورمق	زای	طوغور
ستدن	آلمق	ستان	آل
زدن	اورمق	زن	اور
شدن	اولمق = کتمك	شو = باش	اول = کیت
فروختن	صاتمق	فروش	صات

﴿ قاعده ﴾

امرحاضرك اولنه (م) کلنجه نهی حاضر اولور (آی) کل (میا) کلمه.

﴿ لغت ﴾

اگر	بیکار	مشق	تند؟	بآرامی	پیش	بلند	آهسته
ایسه	بوش	قره‌لمه	عجله	اغر اغر	یان	حزلی	یواش

﴿ ترکیب ﴾

میرزا حسین؛ بفرما. ببین میرزا جعفر انجاست؟ آری

آنجاست. قلمتراش مرا ازاو بخواه. اگر داد، بستان بیاور. بیکار نشستن خوب نیست، کار کن. غلطهایترا ازمن بپرس وبیاموز. اگر درسترا ازبرکردهٔ مشق بنویس ولی تند منویس. بآرامی بنویس، پیش معلم بلند مخوان. آهسته بخوان. اندك بنویس وخوب بنویس. دیروز ازدوستان شما، یکی آمده بود شمارا میخواست. که بود؟ نامشرانه پرسیدی؟ پرسیدم، نامش میرزا کاظم بود. آری آری شناختم.

﴿ اخطار ﴾

بعض افعال لازمه، امر حاضرینك آخرینه (ان) علاوه‌سیله متعدی اولور. مثال:

فعل لازم	امر حاضر	متعدی
رسیدن	رس	رساندن
ایرشمك	ایرش	ایرشدرمك

﴿ مضارع ﴾

امر حاضرك آخرینه (م ی د یم ید ند) ضمیرلری کلنجه مضارع اولور.

آیم	آیی	آید	آییم	آیید	آیند
کلورم	کلورسك	کلور	کلیرز	کلیرسکز	کلیرلر

﴿ حال ومضارع ﴾

مضارعك اولنه (می) کلور.

می آیم می آیی می آید می آییم می آیید می آیند
کلیورم کلیورسك کلیور کلیورز کلیورسکز کلیورلر

{اسم فاعل}

امرك آخرینه (نده) کلور (آی) کل (آینده) کلان.

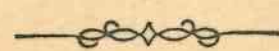
تمامیٔ مشتقات مقدمه‌کی اصول فارسیده مفصلاً مسطوردر ایستیان اورایه مراجعت ایده بیلور.

{لغت}

پس	دیر	پی	باادب	راه	به	نزدیك	دور
اویله‌ایسه	کچ	آرقه	تربیه‌لی	یول	ایو	یاقین	اوزاق

{ترکیب}

من میروم. بکجا میروی؟ بدبستان میروم. پس اندکی صبر کن تامن هم بیایم. بسیار خوب، من اینجا ایستاده ام، تو برو، زود بیا. اکر دیدیدکه من دیر کردم، شما بروید، من از پی شما میرسم. میرزا رضا! نزدیك بیا ببین چه میکویم! باادب راه برو. درراه باین سوی بآن سونکاه مکن. بهتر اینست‌که ازین راه روی، چون نزدیك است، آن یکی، هم دوراست هم آینده ورونده اش بسیار. کتاب مرا کجا کذاشتی؟ آنجا کذاشتم. بیار ببینم.

در بیان اسم

اسم یا بسیط اولور.

مرغ ماهی سنك آب خاك باد آتش کبی
قوش بالق طاش صو طوپراق روزکار ...

یاخود مرکب اولور.

شترمرغ ماهیخوار سنك پشت کلاب خاك انداز
دوه قوشی بالقجن قپلومبغه کل صویی فراش
تند باد آتشدان کبی
قصرغه اوجاق

دستمال	دست مال	اله سورینان
پشتمال	پشت مال	صرته سورینان
جامه‌کان	جامه کن	اثواب سویونان محل
پشکیر	پیش کیر	اوکه طوته‌جق شی
تخته پوش	....	تخته ایله اورتلمش
دوربین	....	اوزاغی کورر آلت
شب بوی	....	کیجلین قوقان چیچك
پرتوسوز	....	شعاع ایله یاقان آلت
تسکره	دست کیره	ال ایله طوته‌جق آلت
مارپوچ	مارپیچ	ییلان کبی قیورلمش
ریغدان	ریکدان	قوم قونه‌جق شی

بونلر بر قبیلدندر

{ صفت }

بو دخی یا بسیط اولور.

نیکو	خوش	زیبا	زشت	کج	راست	کبی
ایو	کوزل	یاقشقلی	چرکین	اکری	طوغری	

ویاخود مرکب اولور.

نیکو منش	خوش اندام	زیبا روی	زشتخوی
طبیعتی ایو	اندامی کوزل	سیماسی یاقشقلی	خویی چرکین
کج اندیش	راسترو	کبی	
فکری فاسد	کیدشی طوغری		

صفت فاعلیلر

جومرد	جوانمرد	الی آچیق آدم
تنبل	تن پرور	کندینی بسلین
نخلبند	....	اغاج یتشدیرن
خودپسند	....	کندینی بکنمش
کمانکش	....	یای چکن
تیرانداز	....	اوق آتان
رنجبر	....	زحمت چکن
دلبر	....	کوکل آلوب کیدن
جفاکار	....	جفا ایشلیان
خاطرناز	خاطرنواز	خاطر اوخشایان

مصادر قیاسیهٔ مشهوره

آرامیدن	آشامیدن	آزمودن	آسودن	آزردن
دکلنمك	ایچمك	صینامق	راحت ایتمك	اذیت ایتمك
آکندن	آویختن	آلودن	آمرزیدن	آمیختن
طولدرمق	آصمق	بولاشمق	عفو ایتمك	قارشدرمق
ارزیدن	افتادن	افروختن	افزودن	افسردن
دکمك	دوشمك	پارلاتمق	آرتیرمق	طوندرمق
افشردن	افکندن	انباشتن	اندیشیدن	انداختن
صیقمق	دوشورمك	یغمق	دوشونمك	آتمق
اندودن	انکاشتن	انکیختن	اوباریدن	بازکشتن
صیوامق	تصور ایتمك	قوپارمق	یوتمق	عودت ایتمك
برکشتن	بردن	باختن	بازیدن	بخشیدن
دونمك	کوتورمك	غائب ایتمك	اوینامق	باغشلامق
بخشودن	برداشتن	برخوردن	بوسیدن	بوییدن
مرحمت ایتمك	قالدرمق	راست کلمك	اوپمك	قوقلامق
پاییدن	پریدن	پختن	پراکندن	پرداختن
بکلەمك	اوچمق	پشورمك	طاغتمق	اشتغال ایتمك
پروردن	پیچیدن	بختن	بریدن	
بسلەمك	بوکمك = صارمق	الەمك	کسمك	

{ لغت }

خدا	هر	کس	پرستش	بنیاد	زنده	
واجب‌تعالا	هپ=هر	کیمسه	عبادت	تمل	دیری	
فرمان	همداستان	پیشه	روا	بینا	دانا	نادان
امر	متفق	صنعت	لایق	آچیق‌کوز	عالم	جاهل

مقالات پیرهرات

بدانکه اوّل چیزها، خداست. بازگشت همه چیزها، باوست. چون اودهد، کس نتواند که بستاند. عمررا درپرستش او، صرف کن، عقلرا بنیاد ایمان شمر. پیغمبررا زنده‌دان. از فرمان پادشاه، سرمپیچ. اندك لطف اورا، بسیاردان. صبور باش تا بمراد رسی. بابدان، همداستان مباش. از آموختن علم وپیشه، عار مدار. تانیکو نیندیشی مکوی. هرچه برخود روا مداری، بر دیکران روا مدار. بعیب دیکران، از عیب خود، غافل مباش. دانارا بینا شمر. نادانرا زنده مشمر.

مصادر قیاسیه

پرهیزیدن	پژمردن	پرستیدن	پژوهیدن	پنداشتن
اجتناب ایتمك	صولمق	طاپنمق	اراشدرمق	ظن ایتمك
پوسیدن	پوشیدن	پوییدن	پیراستن	پیمودن
چوریمك	کیینمك=اورتمك	سکرتمك	بودامق	اولچمك

ترسیدن	تابیدن	تاختن	تافتن	تپیدن
قورقمق	پارلامق	چارپمق	قیزمق	چبالامق
تراشیدن	ترکیدن	تراویدن	تنیدن	جنبیدن
یونمق	چاتلامق	سزمق	اورمك	حرکت ایتمك
جنکیدن	جوشیدن	جهاندن	چسپیدن	چکیدن
غوغا ایتمك	قینامق	صیچراتمق	یاپشمق	طاملامق
درخشیدن	داشتن	دزدیدن	دریدن	دویدن
پارلامق	مالك اولمق	چالمق	یرتمق	قوشمق
دوختن	دوشیدن	راندن	ربودن	رساندن
دیکمك	صاغمق	قوغمق	قاپمق	ایرشدرمك
رَستن	رمیدن	رسیدن	رنجیدن	روفتن
قورتلمق	اورکمك	ایرشمك	اینجیمك	سپورمك
ریختن	زدودن	ساختن	سپردن	ستردن
دوکمك	سیلمك	دیزمك=یاپمق	اصمارلامق	قازیمق
خسبیدن	خاییدن	خمیدن	خریدن	خفتن
اویومق	چکنه‌مك	اکلمك	صاتون آلمق	یاتمق
خاریدن	خوردن			
قاشیمق	یمك=دکك			

{ لغت }

کم	سختی	تندرستی	مرك	فراموش	زندکانی
آز	مضایقه	عافیت	اولم	اونتمق	حیات

فرومایه	دل	پیر	زن	آنچه	ماندہ
عادی آدم	کوکل	اختیار	قادین	آنی که	بکزر

مقالات پیر هرات

کم کوی. کم خور. کم خسب. درسختیها صبر پیشه کیر. عمر را عنایت دان. تندرستیرا غنیمت شمر. مرکرا درهیچ حال، فراموش مکن. نجات در راستی دان. لذت زندکانیرا در نیکنامی شناس. از عادت فرومایکان پرهیز. دوسترا در سختی تجربه کن. از دوست بیك جفا، بر مکرد. سعادت هر دو جهان در صحبت دانا شناس. پیران کار دیده را حرمت دار. سرّ خود بازن مکوی. اززن وفا مجوی. راستی که بدروغ ماند مکوی. تا ازمحاسبهٔ خود نپردازی دردیکران شروع مکن. بامردم فرومایه منشین. مکوی آنچه نتوانی شنید.

مصادر قیاسیه

ستودن	سرودن	سنبیدن	سنجیدن	سوختن
مدح ایتمك	ایرلامق	دلمك	طارتمق	یانمق
شکیبیدن	طلبیدن	غلتیدن	فرستادن	فرسودن
صبر ایتمك	استه‌مك	یوارلنمق	کوندرمك	اسکیمك
فهمیدن	کداختن	کذاردن	کذشتن	کردیدن
اکلامق	اریمك	ادا ایتمك = براقمق	کچمك	طولاشمق

کرویدن	کریختن	کزیدن	کستردن	کشودن
میل ایتمك	قاچمق	ایصرمق	دوشه‌مك	چوزمك
کاشتن	کشیدن	کوبیدن	کوشیدن	کوفتن
نصب ایتمك	چکمك	قاقمق	چالشمق	دوکمك = قاقمق
لاییدن	لرزیدن	لغزیدن	لندیدن	لیسیدن
اورمك	تتره‌مك	قایمق	مرلدانمق	یالامق
مالیدن	ماندن	مکیدن	نازیدن	نالیدن
سورمك	قالمق	اممك	نازلنمق	ایکله‌مك
نامیدن	نکاشتن	نکوهیدن	نمودن	نواختن
آد قومق	ترسیم ایتمك	ذم ایتمك	کوسترمك	اوخشامق
نکاهداشتن	نوردیدن	نوشیدن	نهادن	ورزیدن
محافظه ایتمك	طی ایتمك	ایچمك	قومق	ادمان ایتمك
وزیدن	هراسیدن	یازیدن	کنجیدن	
اسمك	ییلمق	صونمق	صیغمق	

{ لغت }

افسوس	انکاه	خویش	درویش	معامله	توانکر
تأسف	اول وقت	اقربا	فقیر	اخذ واعطا	زنکین
یاری	رنج	کنج	اکرچه	مردم	خرسندی
یاردم	زحمت	دفینه	هر نقدر	خلق	قناعت

مقالات پیرهرات

عمر، درنادانی بآخر مرسان. علم اکرچه دور باشد بطلب. بیاموز وبیاموزان. برکذشته افسوس مخور، آنکاه ترس که، ایمن باشی. ندیم، جهاندیده را کزین. خویشان درویشرا دل، خوش دار. جمع مالرا اقبال وخرج ناکرد نشرا، ادباردان. مردمرا بمعامله بیازمای، انکاه دوستی کن. باصاحبان دولت، ستیزه مکن. مردمرا بافراط، منکوه ومستای. مفروش انچه نخرند. درکذار تادر کذارند. بندهٔ حرص مباش. خرسندی‌را توانکری دان. از درویشی مترس. بتوانکری منـاز. پای از کلیم خود، دراز مکن. درهرکاری، یاری از خدای طلب. رنج بر وکنج بردار.

{لغت}

سخن	بیش	سود	کمتر	خوش آمدکوی	نسیه
سوز	زیاده	فائده	دها اشاغی	طالقاوق	ورثه
شادی	بنده	تنها	حاجتروایی	بزرکواری	جایکاه
سونج	کوله	یالکز	غیرك ایشنی کورمك	بیوکلك	محل
کوش	خاموش	باید	کستاخ	هم سفر	
قولاق	صوص	لازمدر	صایقیسز	یول ارقداشی	

مقالات پیرهرات

بانشناخته هم‌سفر مباش. ازدشمن خانکی بترس. سرمایه، بآرزوی سود بسیار، ازدست مده. خودرا ازهمه، کمتر شمر. خوش آمد کوی‌را برخود راه مده. نسیه رامال مدان. بغم کسان، شادی مکن. بزرکواری در حاجترواییست. مالرا فدای تن کن. مردمرا بتواضع، بنـده‌کن. در جایکاه تهمت مرو. بنده‌که فروختن خواهد درخانه مدار. چون‌پیش بزرکی نشینی، همه کوش باش، چون اوسخن کوید تو خاموش باش. خودرا در حال غضب، نیکودار. چیزی مکوی‌که عذر باید خواست. درجایی‌که تنها باشی، کستاخ مباش‌که خدای باتست، تو اورا نکاهدار تاترا نکاهدارد.

مورد استعمالی متحد اولان ضروب امثال

{تنبیه}

اشبو ضروب امثالدن بعضیسی لغةً ومألاً ترکجه‌سیله متحددر (تیغ غلافشر نبرد — قلیج قنی کسمز) کبی: بعضیسی مختلفدر (آخر کذر پوست بدّباغانست — نهایت درنیك کله‌جکی بر دباغلر دکانیـدر) کبی: بعضیسی دخی متفـاوتدر (پهلوداراست — آرقه‌لیدر) کبی: بناءً علیه معلم افندی وجوه ثلاثه‌دن هر قنغیسی اولورسه اولسون فارسی جمله‌نك معناسنی — قارشوسـنده ترکجه معادلی یوغیمش کبی — طلبه‌یه تقریر وافهام ومعناسنده تردد ایتدیکی بر لغتك حلی ایچون دخی اوست طرفده

کوسترلمش اولان لغاته مراجعت بیورملیدر . چونکه هر لغتك معناسی محل مخصوصنده کوسترلمشدر .

{ لغت }

کِل	ارمغان	مور	ملخ	ناودان	جو	رم
چامور	هدیه	قرنجه	چکرکه	اولوق	آربه	اورکك
کرد	آسیا	ریش	استر	لکد	پوست	
توز	دکرمن	صقال	قاطر	چفته	دری	

آب ازسر چشمه کل است .	بالق باشدن قوقر .
ارمغان موری پای ملخ باشد .	چوبان ارمغانی چام ساقزی .
آردبیختم، پرویزن آویختم .	اونی الهدم ، قالبورینی آصدم .
ازباران بزیر ناودان کریزد .	یغموردن قاچر طلویه طوتیلور .
ازاسب بزیر آمدو برخر بنشست .	آتدن ایندی اشکه بندی .
اسب بدویدن جو خودرا زیاد کند .	یورك آت یمنی آرتیرر .
از سایهٔ خود، رم میکند .	کندی کولکه‌سندن اورکر .
ازدل برود هرانچه ازدیده برفت .	کوزدن ایراق اولان کوکلدن ایراق اولور .
ازکرد آسیا ریش خودرا سفید کرده .	صقالی دکرمنده اغارتمش .
آسیا بنوبت .	دکرمن نوبتله‌در
اسب واستر بهم لکد نزنند .	طوموز طوموزی چالمز

آخر کذر پوست بدبّاغاست .	تلکینك طولاشوب کله‌جکی یر کورکجی دکانیدر .

{ لغت }

آلوچه	آلو	سبو	پیمانه	دیك	چمچه
اریك	مردم اریکی	دستی	اولچك	تنجره	کپچه
نمك	بالش	خرس	انکشت	گور	کوی
طوز	یاصدق	آیو	پارماق	مزار	طوپ

آلوچه بآلونکرد رنك بر آرد .	اوزم اوزمه باقه‌رق قرارر
آمدن بارادت رفتن باجازت .	کلمك ارادتله کتمك اجازتله
آن ورق برکشت .	او یاپراق قپاندی
آنسبو بشکست و آن پیمانه ریخت .	اوچاملر بارداق اولدی
انچه درد یکست بچمچه می آید .	آشکده وارسه قاشیغکده چیقار .
انکشت بریده را نمك میکنند .	یاره‌یه بچاق اورر
آواز دهل شنیدن از دور خوش است .	طاولك سسی اوزاقدن خوش کلور
این کوی واین میدان .	اشته آت اشته میدان .
بالش نرم زیر سرش نهاد .	اوکنه یم دوکدی
بالش از زیر سرش کشید .	ایاغنی آلتنه قارپوز قبوغی قودی
باخرس در جوال رفته .	کدی ایله چواله کیرمش
بپای خود بکور آمده .	کندی ایاغیله قناره‌یه کلمش

{لغت}

بخیه	پیه	کیك	بوزینه	زمین	مصلحت
دیکش	ایچ یاغی	پره	مایمون	یر	فائده
برزکر	کازر				
اکینجی	چامه‌شیرجی				

بکاهل کارفرما پند بشنو .	تنبله ایش بیورده سکا اوکوت ویرسون
بخیه بروی کار افتاد .	قویه میدانه چیقدی
بزرا غم جانست قصابرا غم پیه .	کچی‌یه جان قیغوسی ، قصابه یاغ قیغوسی
بی دف میرقصد .	چالمه‌دن اوینار!
برزکر باران وکازر آفتاب .	آکینجی یاغمور ایستر یولجی قوراق
برای مصلحت کون خرمی بوسد.	چایدن کچنجیه‌قدر آیویه دایی دیر
بوستان بیسر خر نمیباشد .	آیوسز اورمان اولمز
بهر کیکی کلیم نتوان سوخت.	بر پیره ایچون یورغان یاقلمز
بی پیر مرو تودر خرابات .	دلیلسز جنته کیدلمز
بوزینه که کونش بر زمین سوخت بچهٔ خودرا بزیر کون میکیرد ! .	میمونی فرونه آتمشلر یاوریسنی ایاغی التنه آلمش

{لغت}

کودال	لَبَنَ	تیر	تاریکی	اندازه	غلاف	خورده
چقور	سود	اوق	قراکلق	کوره	قین	تصادف ایتمش

پارا باندازهٔ کلیم باید دراز کرد.	یورغانه کوره ایاق اوزاتملی
پایش بکودال رفته .	ایاغی صویه ایردی
پرسان پرسان بکعبه رفتن بتوان.	صوره صوره کعبه بولنور
پنج انکشت برابر نیست .	بش پارمق بردکل
پهلو داراست .	ارقه‌سی محرابده‌در
پوست خر، دندان سك .	ایت دیشی طوموز دریسی
پوست سك برروی کشیده .	یوزی قصاب سونکریله‌سیلنمش
پنیر درشیشه میخورد .	شیشه‌یی طیشندن یالار
تانکرید طفل کی نوشد لبن.	آغلامیان چوجغه ممه ویرمزلر
تاخود فلك ازپرده چه آرد بیرون .	باقه‌لم آیینهٔ دوران نه صورت کوسترر؟
تیری بتاریکی می اندازد.	قراکلغه طبانچه صیقار
تیرش برنشانه خورده.	طاشی کدیکنه قودی
تیر ازپی تیر میفرستد .	پیره‌یی کوزندن چقالی دیزندن اورر
تیغ غلافشرا نبرد.	قلیج قننی کسمز

{ لغت }

چاه	چوب	چراغ	روشن	کدبانو	زانو
قویو	دکنك	قندیل	ایدینلق	قادین	دیز
بام	پل	پایین	چاهکن		
طام	کوپری	آشاغی	قویو قازان		

جوینده یابنده است.	آرایان بولور
چاهکن همیشه درچاهست.	ایله قویو قازان ابتدا کندی دوشر
چوب ازبهشت آمده.	طیاق جنتدن چیقمش
چونام سك بری چوبی بدست آر.	کوپکی اکدك یاننه چوماق آل
چو سرباشد بدست آید کلاهی.	کله صاغ اولسون جهانده بر کلاه اکسیك دکل
چراغ پای خودراروشن ندارد.	موم دیبنه ایشیق ویرمز
حاجی حاجیرا درمکه بیند.	حاجی حاجی‌یی مکه‌ده بولور
حریف حریف خودرا می‌شناسد.	اصناف اصنافی طانور
خانه‌را بخروس بارکرد.	سرمایه‌یی کدی‌یه یوکلتدی
خانهٔ راکه دوکدبانو باشد خاك تابزانو باشد.	ایکی قاریلی او سپورلمامش قالور

خریکه ببامش بری، باید پایین آورد.	کوپکی اولدرنه سورکله دیرلر
خر خودرا ازپل کذرانید.	کیچه‌سنی صودن چیقاردی

{ لغت }

پالان	کاو	راست	چپ	چربی	دنبه	رك
سمر	اوکوز	صاغ	صول	یاغلی	قویروق	سیکر = طمار

خرهمان خر، پالانش دیکراست.	مرکب اومرکب سمر دکشمش
خر ازکاو فرق نمیکند.	شابی شکردن آیرد ایتمز
خود کرده راتدبیر نیست.	کندی دوشن آغلامز
خرس پنیر دید.	اشك قارپوز قبوغی کوردی
خدا دست راسترا بدست چپ محتاج نکند.	الله صاغ کوزی صول کوزه محتاج ایتمسون
دل بدل راه دارد.	قلبدن قلبه یول وار
دست شکسته کارمیکند، دل شکسته نمیکند.	الی قرق ایشله‌مش کوکلی قرق ایشله‌مامش
دست بالای دست بسیار است.	ال الدن اوستندر
دست چربیت برسروروبیت بمال.	الك یاغلیسه باشکه سور
دوتیغ دریك غلاف نکنجد.	ایکی قلیج بر قنه صیغمز
دنبهٔ بی رکست.	یاغلی قویروقدر
دنبه نهاده است.	اوکنه یم دوکمش

دریا بدهان سك نجس کی گردد. کوپك ییسله مکله دکز مردار اولمز

{لغت}

آسمان	مار	سوراخ	دزد	غوره	مویز	بسمل
کوك	یلان	دلیك	خرسز	قورق	قوری‌اوزم	بوغازلانه‌جق

راه بزن راه خداهم ببین.	حرامی اول انصافی الدن براقمه
رك بسملش میخارد.	اجلنه صوصامش
رك خوابشرا کرفت.	جان آلاجق طمارینی بولدی
ز آب خورد ماهی خورد خیزد.	قیصه کونك کاری آز اولور
زورش بخر نمیرسد بپالان می‌چسپد.	اشکه کوجی یتمزده سمرینی دوکر
زر سفید از برای روز سیاه.	آق اقچه قره کون ایچوندر
زمین سخت و آسمان دور.	یر دمیر کوك باقر
زبان خوش ماررا از سوراخ بیرون آورد.	طاتلی دیل یلانی یوه‌سندن چیقارر
دیوانه چو دیوانه به بیند خوشش آید.	دلی دلیدن خوشلانور امام اولیدن
درغورکی مویز شد.	قورق ایکن اوزم اولدی

{لغت}

سپر	شتر	گردن	پنبه‌دانه	محمود	نواله
قالقان	دوه	بویون	قوزه‌لاق	مقبول	کوفتون

سخن از سخن خیزد.	سوز سوزی آچار
سنك بجای خویش سنکین است.	طاش دوشدیکی یرده آغردر
سك لاید، کاروان کذرد.	ایت اورر کروان کچر
سیلیٔ روزکار خورده.	فلکك چنبرندن کچمش
سرکهٔ مفت شیرینتر از عسل است.	بادهوا سرکه بالدن طاتلیدر
سودای اوّل محمود است.	بازارلق ایلك بازارلقدر
سپر انداخته است.	یلکنی صویه ایندیرمش
سکرا شناسند بروی خداوند.	کوپکی صاحبی ایچون صایارلر
شتر را بکفچه آب میدهد.	دوه‌یی کیچه ایله صولار
شترکه نواله میخواهد کردن دراز کند.	دوه‌یه اوت لازمسه بوینی اوزادر
شتر در خواب بیند پنبه دانه.	آچ طاوق کندینی آرپه‌انبارنده کورر
شتر دیدی ندیدی.	دوه‌یی کوردکمی؟ یدن اولسون
صفرا بسرش زده.	صفراسی قبارمش
صدا از یك دست برنیاید.	یالکز الك شماته‌سی چیقمز
صیدرا چون اجل آید سوی صیاد رود.	اجلی کلان کوپك جامع دیوارینه سییر

{لغت}

طبل	طشت	طپانچه	روستایی	دوش	سرنکون
طاول	لکن	سله	کویلی	اوموز	یوزی قویی

کلوخ	پاداش	کالا	ریش	لوزینه	کزیر
کسك	جزا	متاع	صقال	بقلوا شکری	چاره

طبلش دریده شد .	پرده‌سی صیرلدی
طشت او ازبام افتاد .	ایپکلی پازاره چیقدی
طپانچهٔ روزکار خورده .	فلکك سله‌سنی یمش
عقل روستایی از پس میرسد.	احمقك عقلی صکره‌دن کلور
عذرش از کناهش بدتر .	عذری قباحتندن بیوك
فتنه درخوابست بیدارش مکن.	اویورارسلانك قویروغنه باصمه
قلم رفته را کزیری نیست .	اوله‌جغه چاره یوق
قلندر را کفتد کوچ است تخته پوست بردوش افکند .	ترزی‌یه کوچ دیدیلر ایکنـه‌م باشمده‌در دیدی
قطره قطره سیلی شود .	طامله‌یه طامله‌یه کول اولور
قزقانش سرنکون شد .	اوجاغی باتدی
قدر لوزینه خرکجا داند ؟	اشك حوشافدن نه اکلار ؟
کلوخ اندازرا پاداش سنکست.	کلشکه وارشم طر حانکه بلغور آشم
کالای بد بریش صاحبش .	کم سوزکم آقچه صاحبنکدر

{لغت}

کارد	کله	کُرك	کِره	دوغ	موش	ترش
بچاق	سوری	قورد	دوکم	آیران	فاره	اکشی

جاروب	دم	کوفته	ریسمان	مکس
سپورکه	قویروق	ازلمش	ایپ	سینك

کاری نداشت کاردی برخود زد.	اغریمز باشنه قاش باصدی چاتدی
کرك که بکله افتد وای برانکس که یکی دارد .	سوری‌یه قورد کیرمش تك بر کچیسی اولان دوشونسون
کره بباد میزند .	یمورطه‌یه قولب طاقر
کس نکویدکه دوغ من ترش است.	کیمسه یغورتم قره‌در دیمز
کدار ویش سیاه اما توبره اش پراست .	دیلنجینك یوزی قره اما طور-به‌سی طولی اولور
موش بسوراخ نمیرفت جاروب بدم بست .	آیو ایننه صیغمز ایکن قویروغنه برده قالبور باغلادی
مارکزیده از ریسمان میترسد .	سوددن اغزی یانان یغوردی اوفلیه‌رك یر
مارسر کوفته به .	ایتك ایاغنی طاشدن صاقنمه
مار بدست دیکران میکیرد .	ایل الیه ییلان طوتر
مار پوست خودرا کذارد اما خوی خودرا نمیکذارد .	قورد تونی دکشیر اما خوینی دکشمز
مکس می پراند .	سینك آولیور

{لغت}

دل بهمزدن	بخش	ماست	ناخن	تیز	پشت
بولاندرمق	حصه	یغورت	طرناق	کسکین	آرقه

مکس چیزی نیست اما دل بهم میزند .	کهله مردار دکل اما معده بولاندرر
مورا هفت بخش میکند .	قیلی قرق یارار
مو دربدنش راست شد .	تویلری اياغه قالقدی
مورا از ماست میکشد .	تره یاغندن قل چکر
ناله از جکر خیزد .	آغزه طاد بوغازه فریاد
نانش بروغن افتاد .	اتمکنه یاغ چالندی
نان مرد درشکم مرد نماند .	ار لقمه‌سی ار قورصاغنده قالمز
نعل از خرمرده میکشد .	اولمش اشك‌ارار نالنی سوکسون
ناخن تیزکرد .	دیش بیله‌مش
ناخن نداردکه پشت بخارد .	باشنی قاشیه‌جق طرناغی یوق
نکهدار کاید زمانی بکار .	صاقلا صمانی کلور زمانی
نکوئی کن ودر آب انداز .	ایولکی ایت‌ده آت دکزه بالق بیلمزسه خالق بیلور
وفا از زن مخواه .	قاریدن وفا ، زهردن شفا

{لغت}

بُز	کاوش	عسل	هندوانه	کز
بکچی	اشتغال	بال	قاربوز	آرشون

هرنشیبیرا فرازی درپی است .	هرانیشك بریوقشی وار

هربزرا بپای خود آویزند .	هرقیون کندی بجاغندن آصیلور
هرچه دردیکست بچمچه می اید.	نه‌دو کرسه‌ك آشکه اوکلور قاشیغکه
هرکه کاوش بعسل کندانکشت خود لیسد .	بال طوتان پارماغنی یالا؟
هرکس از دیو انکی داردرکی.	هرکسده بردليلك طماری وار
هردو پارادر یك کفش کرد.	ایکی اياغنی برپاپوجه قودی
هلاك خنجر مفتند غازیان قجر.	جاهل صوفی شیطانك مسقره‌سیدر
همدان دور است کزبجاست .	حلب اوراده ایسه آرشینی بوراده
یار نیکرا روز بد باید شناحت	ایودوست کوتوکونده بللی اولور
یك مویزو چهل قلندر .	قرق ابدال برقاشیغله کچینور
یکدست ودو هندوانه .	برقولتوغه ایکی قارپوز صیغمز

{لغت}

روکشاده	کوی	رایکان	خاشاك	خشك	تیز	ننك
سربست	محل	بادهوا	چورچوب	قوری	کسکین	عار

﴿هاتف اصفهانی در پند فرزند خود کوید﴾

ای سپهر کمالرا ، مه نو — نکتهٔ چند کویمت بشنو

تانکردد نقاب رویت موی — نروی روکشاده بر هرکوی

هرکه چیزی برایکان دهدت   نستانی اگرچه جان دهدت
میکن از صحبت بدان پرهیز   همچو خاشاك خشك ز آتش تیز
تارخت ساده وجمیل بود   می مخور گرچه سلسبیل بود
پسرانی که باده خواه شوند   ازمی سرخ رو سیاه شوند
پسر انرا کند دوکار خراب   هوس زینت وهوای شراب
وای بر آن پسر هزاران وای   که بودمی پرست وخود آرای
بهر زن جامه سرخ وزرد آمد   اینچنین جامه ننك مرد آمد
پسرا نرا همین بود بهتر
که کنند اکتساب علم وهنر

بومنظومه شاگردان طرفندن فارسی‌یه ترجمه اولنمیلدر

﴿ درحق استاد ﴾

والدینکدن اوّل، ای اولاد   سکا فرض اولدی حرمت استاد
ایله استادی آنلره تقدیم   کوره‌سین تاجهانده اجر عظیم
ابوینك، ای آدم اولادی   گرچه اولمش حیاتکه بادی
لیك اسباب عز واقبالی   شرف و اعتبار و اجلالی
سکا استاد در تهیّه ایدن   او، سنك فکرینی ایدر روشن
چونکه اقبال وجاه علم ایله‌در   بخت، بی اشتباه علم ایله‌در
ثروت ومال ودولت واقبال   اولنور علم ایله هپ استحصال
کشی علمیله اعتبار بولور   ملك عقبایی‌ده قزانمش اولور
علمی تعلیم ایدن سکا کیمدر؟   سنی تفهیم ایدن سکا کیمدر؟

علم و عرفانکی ایدن مزداد   طوغری سویله دکلیدر استاد؟
دیمه شاگرده خواجه‌سی نیلر؟   ایکی دنیاده کامران ایلر!
یوری تقدیم قیل بو حاله کوره
حق استادی مادر و پدره

فیضی

فی ۱۲ محرم ۱۳۰۸   ۱۶ اغستوس ۱۳۰۶

